

Şemsi
Ahmed
Paşa'nın
Üsküdar'da
inşa ettirdiği
külliye'nin
içinde
yer alan
türbesi

hindeki hizbin en etkili isimlerinden biri oldu ve padişahı veziriâzâmın yetkilerini elinden alıp devlet işlerini bizzat üstlenmeye yönlendirdi (*Gelibolulu Mustafa Âlî*, II, 250; Hasanbeyzâde Ahmed, II, 254-255; Peçuylu İbrâhim, II, 6-7). Üsküdar'daki konağında ikamet eden Şemsi Ahmed Paşa rahatça saraya girip çıkıyor, samimi bir şekilde sohbet ettiği III. Murad'a av ve gezilerinde eşlik ediyordu. Seyyahlar, sultana yakınlığından dolayı devlet adamlarının paşaya saygı gösterdiklerini ve ondan korktuklarını ifade eder (Gerlach, II, 523, 625, 627). Âlî Mustafa, Şemsi Ahmed Paşa'nın Osmanlılar'dan kendi hânedanı İsfendiyaroğulları'nın intikamını almak için imparatorluğun sonunu getirecek bir hastalığın tohumlarını atarak bizzat padişahı rüşvet almaya alıştırdığını iddia eder (*Gelibolulu Mustafa Âlî*, II, 231-232, 250-252). Ancak Şemsi Paşa'ya muhalif Lala Mustafa Paşa grubunda yer alan Âlî'nin bu iddiası şüpheli karşılanmalıdır. Şemsi Ahmed Paşa 18 Muharrem 988'de (5 Mart 1580) vefat etti ve Üsküdar'da yaptırdığı caminin bitişiğindeki türbesine defnedildi (BA, MD, nr. XXIX, 265/514). Fahrünnisâ Hatun adlı bir kızı ile babasının sağlığında paşalığa kadar yükselecek Mahmud ve Bolu'da bir medrese inşa ettiren Mustafa Bey adlı iki oğlu vardır. Üsküdar sahilinde Mimar Sinan'ın eseri olan, cami, türbe ve medreseden oluşan bir külliye ile (bk. ŞEMSİ PAŞA KÜLLİYESİ) Bolu'da İmaret Camii ve Külliyesi, Gerede'de bir han yaptırmıştır. Dimaşk'ta bir medrese (Ahmediye Medresesi), Üsküdar'daki külliyesinin yanına III. Murad için bir kasır inşa ettirmiştir (BA, Cevdet-Maarif, nr. 220; *Şeh-nâme-i Sultân Murâd*, s. 11-18).

Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Şemsi Ahmed Paşa'nın Türkçe divanı mevcuttur (İÜ Ktp., TY, nr. 2809). Bunun yanında bazı tezkirelerde şiirlerine rastlan-

maktadır. Diğer eserleri *Cevâhirü'l-ke-limât* adlı Arapça-Türkçe lugat (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 954/2), *Tuhfe* isimli Farsça-Türkçe manzum lugat (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 3140), kabir ahvali, haşır, sırat vb. konuları ihtiva eden manzum *İ'tikâdnâme-i Şemsî Paşa* ile (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1980/3) abdest, sünnet, mekrûhat, gusûl vb. konulara ait manzum *Vikâye Tercümesi*'dir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1980/4). *Şeh-nâme-i Sultân Murâd* adlı 2398 beyitlik eserinde Hulefâ-yi Râşidîn'den başlayıp çeşitli İslâm devletlerinden bahsettikten sonra başlangıcından itibaren Osmanlı tarihini anlatır. Eserde Kanûnî Sultân Süleyman dönemine oldukça uzun bir yer ayrılmıştır. III. Murad devrinin anlatıldığı 289 beyitlik kısımda Osmanlı-Safevî ilişkileri, Kafkaslar'daki fetihler ve Sokullu Mehmed Paşa'nın öldürülmesi konuları ele alınır. Eser Günay Kut ve Nimet Bayraktar tarafından yayımlanmıştır (Harvard 2003).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. I, hk. 1543, 1569; nr. II, hk. 1100, 1639; nr. IV, s. 49, hk. 519, s. 160, hk. 1644; BA, Cevdet-Maarif, nr. 1329, 3856, 8659; Şemsi Ahmed Paşa, *Şeh-nâme-i Sultân Murâd* (haz. Günay Kut – Nimet Bayraktar), Harvard 2003, s. 11-18; *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed Devirleri* (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000, II, 31-232, 249-252; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 8-11, 20-21, 24-25; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü't-tevârih*, TİEM Ktp., nr. 1973, vr. 72^a-73^a, 76^b, 79^{a-b}; Hoca-zade

Mehmed Efendi'nin İbtihâcû't-tevârihi (haz. Ahmet Akgün, doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-243; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Şevki Nezihî Aykut), Ankara 2004, II, 218-219, 254-255; S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578* (ed. Kemal Beydilli, trc. T. Noyan), İstanbul 2007, II, 523, 625, 627; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 31, 67, 300-301, 416-418; II, 6-7; Zinkeisen, *Geschichte*, III, 30-31, 57-58, 108-109, 390-391, 415-416; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 147; M. Kemal Özergin, *Sultan Kanûnî Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971, s. 34; Mehmet İnbaşı, "Şemsi Paşa Vakfı", *Üsküdar Sempozyumu II: 12-13 Mart 2004: Bildiriler*, İstanbul 2005, I, 182-190; Nimet Bayraktar, "Şemsi Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri", TD, sy. 33 (1982), s. 99-114.



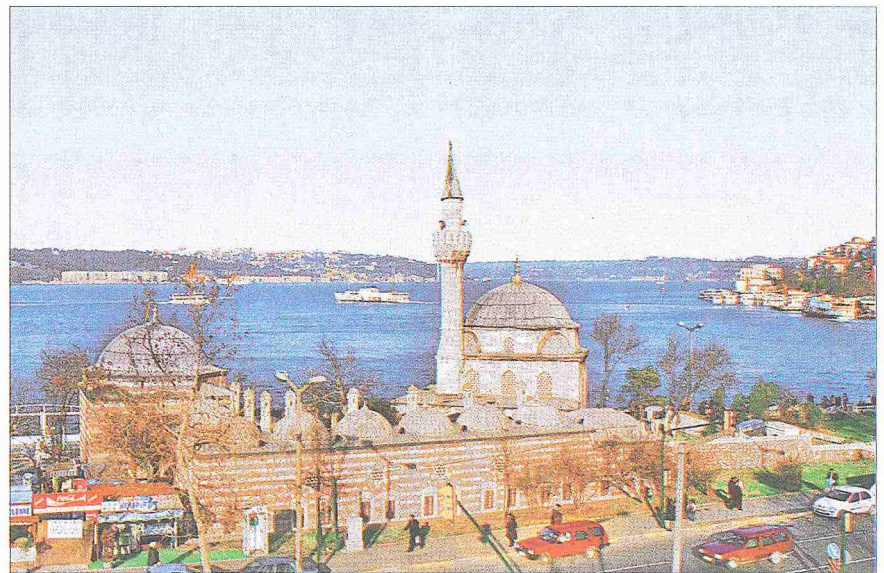
ERHAN AFYONCU

ŞEMSİ PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılın son çeyreğinde
inşa edilen külliye.

Üsküdar sahilinde kendi adıyla anılan semtte cami, medrese (dârülhadis) ve türbeden meydana gelen küçük bir külliye olup 988 (1580) yılında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Bânisi eski Şam Beylerbeyi Vezir Şemsi Ahmed Paşa'dır. 1894 depreminde oldukça fazla zarar görmüş ve ertesi yıl tamir edilmiştir. Cumhuriyet dönemine harabe halinde ulaşan caminin minaresi kaideye kadar yıkık, cami ve medrese kubbeleri çatlak, kurşun kaplamala-

Şemsi Paşa Külliyesi – Üsküdar



rı çalınmış, türbe duvarı ve tonozu yıkıktı; camları kırılmıştı ve medresesi hayvan barınağı olarak kullanılmaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk tarafından külliyein restorasyonu emredildikten sonra onarımı 1940-1943 yıllarında Vakıflar Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş, 2007-2008'deki son onarımında deniz yönüne tehlikeli bir eğim gösteren minaresi aslına uygun biçimde tamir edilmiştir.

Külliye kesme taştan yapılmış, demir şebekeli pencereleri olan bir çevre duvarının içinde yer alır. Bu duvar üzerinde biri doğu, diğeri kuzey (deniz) yönünde bulunan basık kemerli iki kapı ile avluya geçilir. Avlunun orta kısmında yer alan cami 8 x 8 m. boyutlarında kare planlı ve üstü tek kubbeyle örtülü, tamamen kesme taştan bir yapıdır. Kuzey ve batı cephelerinin önünde on adet ince sütunla desteklenen düz çatılı bir son cemaat revakı dolanır. Batı köşesinde tek şerefeli zarif minaresi yükselir. Kırmızı ve beyaz taşlardan örülmüş kapı kemerinin üzerinde yer alan dört mısralık sülüs yazılı kitâbedeki manzume şair Ulvî'ye aittir. Kitâbenin son beyti 988 yılını verir. Caminin 8,20 m. çapındaki kubbesi kalın duvarlar üzerine oturan, köşeleri stalaktitli, tromplu ve yüksek kasnaklıdır. Altta dikdörtgen söveli, üstte sivri kemerli ve dairesel biçimli iki sıra kubbe kasnağında kemerli küçük pencereleri vardır. Üst sıra pencereleri dekoratif alçı şebekeli ve revzenlidir. Mermer mihrabı mukarnas yaşmaklıdır. Ahşap minberi ve vaaz kürsüsü yenidir. Kubbe içi ve kasnağı rûmî, palmet gibi klasik motifler kullanılarak meydana getirilmiş çok renkli kalem işi süslemeye sahiptir. Kubbedeki celi sülüs yazılar İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılmıştır. Cami ile son derece uyumlu biçimde inşa edilen kesme taş minaresinin şerefe altı stalaktitlidir. Halkın "Kuşkonmaz Camii" diye andığı Sinan'ın bu küçük, fakat son derece zarif ve orantılı yapısı genellikle külliyein planı asimetrik ol-

sa da âhengi bozan bir görüntü teşkil etmez.

Külliye inşa edilirken 1580 yılında vefat eden Şemsi Ahmed Paşa'nın türbesi caminin deniz yönüne doğru olan kuzeydoğu cephesine bitişiktir. Türbe kapısı üzerinde bulunan, iki satır halindeki dört mısralık sülüs yazılı kitâbede tarih yoktur. 4,5 x 4 m. boyutlarındaki türbe bir aynalı tonozla örtülüdür. Kemerli kapısı kuzeybatı cephesinde yer almakta, diğer cephelerinde iki kat halinde üç sıra pencere bulunmaktadır. Altta pencereler dikdörtgen söveli, üsttekiler sivri kemerli ve pektek şeklinde alçı şebekelidir. Türbenin harime bakan güneybatı kenarı geniş kemerli bir açıklık halinde olup bronz bir şebekeyle camiden ayrılır. Türbenin içindeki sanduka 1984 yılında yapılmıştır. Caminin doğu kısmındaki küçük hazîrede çoğunluğu XVIII. yüzyıla ait mezarlar bulunmaktadır.

İç avluyu batı ve güney yönlerinden sınırlayan medrese "L" şeklinde iki kanattan meydana gelir. Batı kanadının merkezî kısmında yer alan 7 x 7 m. boyutlarında, yüksek kasnaklı bir kubbeyle örtülü dershane on iki adet kare planlı, 3 x 3 m. boyutlarında, kubbeyle örtülü hücrelerden oluşur. Bu bölümün önünde baklava başlıklı on sekiz sütunun taşıdığı sivri kemerli, düz çatılı bir revak yer alır. Dershane ve medrese hücreleri çift sıra pencere ile ışık alır. Medresenin inşaatında cami ve türbeden farklı biçimde kesme taşın yanında tuğla kullanılmıştır. *Tuhfetü'l-mî'mârîn*'deki notlardan anlaşıldığına göre medrese tekke olarak hizmet vermiş, Balkan savaşları sırasında ve 1914'te içinde göçmenler barınmıştır. 1953 yılından itibaren halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Medresenin sahile paralel kanadının güney ucundaki tonozlu mekânda helâ ve abdest muslukları yer alır. Külliyein batı kısmında III. Murad için inşa edilen Şemsi Paşa Sarayı (Şerefâbâd) bulunuyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvanşarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 191; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 55; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 69; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 62-63; Metin Sözen v.dğr., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 203-207; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 281-292, 386-388; II, 291-293, 407-408; Oktay Aslanapa, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 142-144; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 196, 333; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 316-317, rs. 152-153; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I,

347-352; II, 626-627; III, 1242-1244; Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Üsküdar ve Şam Arasındaki Köprü = Şemsi Ahmet Paşa ve Mimari Eserleri", *Üsküdar Sempozyumu I: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler*, İstanbul 2004, II, 9-25; Sadi S. Kucur, "Üsküdar Şemsi Ahmet Paşa Camii Haziresi Mezar Taşları", a.e., II, 26-58; Erdem Yücel, "Şemsi Paşa Külliyesi", *Arkitekt*, sy. 336, İstanbul 1969, s. 157-160; a.mlf., "Şemsi Ahmet Paşa Camii Restorasyonu", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, II/24 (1988), s. 45-49; a.mlf., "Şemsi Paşa Külliyesi", *Türkiyemiz*, XIII/37, İstanbul 1982, s. 34-39, 48; Suut Kemal Yetkin, "Şemsi Paşa Külliyesi", *Sanat Dünyamız*, VII/19, İstanbul 1980, s. 2-9; Gülbün Gültekin, "Şemsi Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 157-159.



EBRU KARAKAYA

ŞEMSÎ YIL

Güneşin hareketine göre
belirlenen takvim yılı
(bk. TAKVİM).

ŞEMSİYYE

(الشمسية)

Nusayrîliğin

IX. (XV.) yüzyıldaki reislerinden
Ali el-Haydarî'ye nisbet edilen
ve Haydariyye, Gaybiyye
adlarıyla da anılan grup
(bk. NUSAYRİLİK).

ŞEMSİYYE

(شمسية)

Halvetiyye tarikatının
Şemseddin Sîvâsî'ye
(ö. 1006/1597)

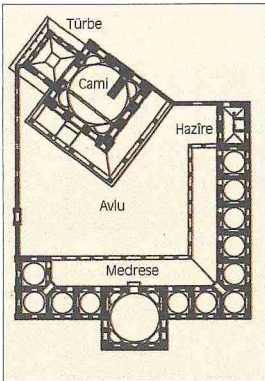
nisbet edilen bir kolu
(bk. ŞEMSEDDİN SÎVÂSÎ).

eş-ŞEMSİYYE

(الشمسية)

Ali b. Ömer el-Kâtîbî el-Kazvî'nin
(ö. 675/1277)
mantığa dair risâlesi.

Tam adı *er-Risâletü's-Şemsiyye fi'l-kavâ'id-i mantıkiyye*'dir. Müellif mukaddimede belirttiğine göre risâleyi İlhanlı Veziri Şemseddin Muhammed b. Bahâeddin Muhammed el-Cüveynî'nin isteğiyle yazmış ve eserine ona nisbetle bu ad vermiştir. Ayrıca kendisinin risâlede mantıkla ilgili bütün kuralların yer almasının talep edildiğini, risâlesini daha önceki mantık kitaplarının sistemine bağlı kalmadan yazdığını ve eserine önceki eserlerde bulunmayan bilgiler eklediğini belirtir. eş-



Şemsi
Paşa
Külliyesi'nin
planı